

Mihai Dinu GHEORGHIU

FORMAREA CADRELOR CONDUCĂTOARE ÎN ROMÂNIA

– direcții de cercetare* –

Transformările din câmpul științelor sociale

Unul din obiectivele acestui proiect este de a analiza transformările actuale din sfera științelor sociale ca urmare a schimbărilor politice, a modificărilor în raporturile ierarhice generate de dispariția triadei "socialism științific - materialism istoric - materialism dialectic", a strategiilor de reconversiune (materii precum "socialism științific" au devenit "politologie" sau "democrație"), a "neutralismului" obiectivist al unor discipline precum sociologia sau psihologia socială care se pretind a fi deasupra jocurilor politice. Tendința de atomizare a științelor sociale a fost marcată totodată de reînființarea organizațiilor socio-profesionale și a facultăților de sociologie și psihologie, blocate sau închise sub regimul Ceaușescu, și în același timp de excluderea acestor discipline (confundate cu "marxismul", apreciate "dogmatice") din programele școlare ale facultăților considerate ceva mai "tehnice". Ce domenii au câștigat mai mult teren pe seama științelor sociale eliminate? Declinul marxismului este pe cale de a determina o apropiere între filosofie și teologie prin intermediul istoriei "filosofiei românești", așa cum aceasta s-a prefigurat deja în ultimii ani, ca un corp de doctrină? Există relații noi între învățământul filosofiei din Universitățile de stat și cel din Seminarii (organizate de biserică)?

În egală măsură va trebui să ținem seama de starea atât de precară a unor discipline precum sociologia sau psihologia socială (din rațiuni deopotrivă generale și particulare), într-un context politic tulbure, marcat de o polarizare puternică și confuză, și de reprezentarea obișnuită a unei "tranziții" și "reconstrucții" neprecizate sau incorect definite. În cadrul anchetei este foarte probabil ca efectul

palmaresului să se manifeste sub forma dorinței unora din cercetători sau instituții științifice de a-și "reface reputația" și de a face dovadă de profesionalism.

Epurări, *numerus clausus* și "servicii de cadre"

Analiza gestiunii politice diferențiate a reproducerii fracțiunilor clasei conducătoare poate fi făcută examinând următoarele chestiuni: a) epurațiile care au afectat corpul profesoral al Universităților după marea reformă a învățământului din 1948; b) formele de *numerus clausus*, explicită și implicită, în recrutarea publicului studentesc; c) integrarea administrativă a personalului cu funcții de conducere prin "serviciile de cadre".

a) Epurările au afectat în mod diferit învățământul superior: cel mai prejudiciat a fost învățământul religios, exclus cu totul din spațiul universitar; filosofia și științele umane au fost aproape în întregime restructurate, cu mențiunea importantă că anumiți profesori au putut să-și reoape posturile mai ales prin anii 60, după o largă amnistie și o reabilitare mai mult sau mai puțin explicită; din domeniile mai puțin atinse de aceste epurații trebuie menționat învățământul tehnic superior. Este nevoie de a se ține seama de căile reintegrării ("recuperării") exclușilor (trecerea din învățământ în cercetare sau de la "teoretic" la "tehnic" ori "practic", schimbarea disciplinei profesate anterior sau a obiectului de cercetare). În același timp, posturile cheie din științele sociale au fost atribuite unui nou și puternic corp didactic (deseori activiștilor "promovați" sau "virați" în învățământ), având mai ales rolul de îndocinare ideologică și de control (unul din posturile de prorector revenea astfel în mod obișnuit unui "cadru" de acest tip). De asemenea, ar trebui luate în considerație pentru România – în afara epurărilor –, transformările generate de emigrarea masivă a anumitor minorități (îndeosebi evrei și germani), su-prareprezentări în acest corp.

b) Cele două forme de *numerus clausus*, explicită și implicită, care au existat în recrutarea studenților, și-au schimbat în timp importanța. În anii 1950, excluderea pe criterii sociale și/sau politice era practică în toate facultățile (e de văzut pe perioade) – pentru fiii vechilor proprietari, oamenii politici, clerului; această discriminare s-a atenuat mult, fără a dispărea însă complet, admiterea la concurs pentru facultățile "ideologice" făcându-se întotdeauna pe baza unei recomandări politice (la facultățile de filosofie, drept, istorie). În ce privește selecția pe criterii meritocratice, importanța acestora a sporit în timp: întocmirea unui tablou cu evoluția numărului de candidați în raport cu numărul de "locuri" pentru fiecare facultate sau tip de formație, începând cu 1948 (din 10 în 10 ani, prin comparație cu 1938) va fi cel mai bun indicator al schimbărilor în logica lui *numerus clausus* (forma implicită).

c) "Serviciile de cadre" (sau organizarea serviciilor de personal) au avut ca menire, în ultima vreme, problemele "personalului, învățământului și retribuției". La începutul anilor 1960, ca urmare a marilor epurări din armată, o parte din ofițerii trecuți în rezervă au fost angajați în aceste servicii (numiți deseori "cadriști"). Mai târziu, se pare că predominantă a fost pregătirea lor în economie.

Aceste servicii au avut o dublă subordonare, în raport cu "directorul administrativ" al instituției avute în vedere și cu Ministerul de interne (vezi statutul și rețeaua "colaboratorilor" ofițerului de securitate responsabil de acea instituție). Dosarul personal al fiecărui salariat ("dosar de cadre") era actualizat de acest serviciu, inclusiv cu informații privitoare la familie. Dosarul avea un caracter secret și era transmis printr-un curier confidențial în cazul schimbării "locului de muncă" al salariatului. Același serviciu gira și "rezerva de cadre" conducătoare, de data aceasta în combinație cu comitetele de partid. Smaranda Mezei a încercat pe calea interviurilor să înțeleagă funcționarea acestor servicii și maniera în care au fost reorganizate în momentul de față.

Învățământul religios și raportul dintre stat și biserici

Pentru a înțelege mai bine efectele produse de un stat laic condus de un partid ateu-militant (ca urmare a etatizării aproape totale a învățământului odată cu reforma din 1948), ar trebui analizată situația exemplară a învățământului religios, dispersat pe biserici și comunități religioase (având sau nu ajutorul statului pentru pregătirea corpului ecleziastic). Va fi de asemenea necesar să studiem ce au devenit vechile instituții particulare de învățământ, "naționalizate" în 1948, împreună cu corpul profesoral, problema recunoașterii diplomelor etc. Au existat și continuă să existe diferențe considerabile între diversele culte religioase în ceea ce privește formarea corpului sacerdotal: astfel, dacă pregătirea clerului ortodox este esențialmente "națională", formarea în străinătate este mult mai importantă pentru catolici, protestanți sau mosaici.

Există deosebiri considerabile între țările socialiste în funcție de religia dominantă: o mai mare autonomie pentru biserica catolică (deci și pentru învățământul religios) și caracterul mai "etatizat" al bisericilor ortodoxe (al căror patriarh este recunoscut prin decret de șeful statului). În România, biserica romano-catolică cuprinde o componentă românească și una maghiară; se adaugă cazul litigios al bisericii greco-catolice ("unite"), interzisă vreme de 40 de ani iar acum din nou recunoscută de stat, în concurență (până la conflict) cu biserica ortodoxă.

În sfârșit, se impune și problema raportului între "secularizare" și "scientizare", ambele realizate masiv sub regimul comunist, care a reușit o "integrare în stat" și

o omogenizare culturală națională (prin școlarizare) mult mai puternică decât în perioada anterioară. Politologii specializați din Vest vorbesc de slăbiciunea relativă a statului în raport cu Partidul (în ceea ce ei denumesc drept cuplul "Partid-Stat"), datorită preeminenței de drept a Partidului față de stat sub regimul comunist. Ambivalența funcțiilor publice și politice trebuie luată și ea în considerație (în contradicție cu interdicția altor tipuri de acumulări, mai ales limitarea impusă proprietății private). Odată cu dispariția partidului comunist, rolul bisericii ca instanță de afirmare a "coeziunii naționale" a devenit esențial și se manifestă printr-o expansiune în spațiul public (învățământ, presă). În ce probleme și sub ce forme sunt chemate acum corpurile eclesiastice a juca un rol explicit politic ?

Învățământul particular

În ceea ce privește învățământul particular, acesta n-a putut fi în totalitate suprimat după 1948; el a jucat aproape același rol de regulator economic pentru capitalul școlar într-un sistem supraplanificat și etatizat ca și "piața neagră" pentru schimburile economice propriu-zise. S-ar impune efectuarea unei anchete asupra tarifelor acestor meditații, pe discipline, unele fiind foarte ridicate (ca în cazul matematicii, anatomiei generale, anumitor instrumente muzicale, limbilor străine...), în strânsă legătură cu ierarhia socială a profesiunilor. Aceste "meditații" erau individuale sau colective (cu unul sau mai mulți elevi) și aveau loc la domiciliul elevului sau profesorului. Uneori este vorba de adevărate "clase", pe grupe de aceeași vârstă. Sistemul era foarte răspândit iar regimul nu a încercat niciodată să-l suprimă cu adevărat, chiar dacă prin anumite măsuri el a încercat să-i restrângă efectele (activități suplimentare pentru corpul didactic, un număr de ore pentru "consultații" individuale sau în grup).

În timpul anchetei, trebuie luat în seamă neapărat și costul meditațiilor pentru examenele de admitere la facultate; de asemenea, este nevoie să reaşezăm meditațiile în ansamblul strategiilor corpului didactic, pentru a valoriza o poziție relativ inferioară în raport cu alte categorii de cadre. Poziția ce revine "meditato-rilor" cei mai reușiți în ierarhia internă a profesorilor (în raport cu "creatorii" sau cu "științificii", în raport cu "traducătorii" în cazul învățământului limbilor străine) rămâne încă a fi studiată.

În momentul de față, în condițiile unei dominații recunoscute a principiilor liberalismului economic și politic, constituirea de numeroase universități "ecologice" este, pentru moment, printre cele mai importante forme de "privatizare" (vezi decretul 54/1990) într-o economie care rămâne, în esența ei, de stat. Ecologismul este perceput ca o formă de angajament politic ce elimină ori disimulează etichetele tradiționale ale "dreptei" sau ale "stângii" într-un spațiu

politic în care aceste repere și-au pierdut mult din sensul lor sau au fost inversate. Aceste "Universități ecologice" funcționează ca școli-refugiu, ce drenează candidații care au ratat examenele de admitere și dispun de resursele financiare necesare achitării unor taxe școlare destul de ridicate (aproximativ 30000 lei în 1990, iar azi în jurul sumei de 100000 lei). Problema recunoașterii diplomelor de către stat nu se pune deocamdată, existența acestor instituții făcând obiectul a numeroase dezbateri și polemici în presă. Corpul didactic este în cea mai mare parte același ca și la universitățile de stat; este vorba, probabil, de o formă de raționalizare a "meditațiilor" anterioare. În condițiile în care repartițiile de la sfârșitul studiilor, pe posturi asigurate de stat, nu se vor mai face ca în perioadele anterioare, este posibil să se schimbe raporturile între învățământul "public" și cel "privat". Desființarea sistemului *numerus clausus*, încă în vigoare (schimbarea modului de recrutare a studenților) în universitățile de stat, va antrena probabil dispariția acestor universități particulare sau diminuarea numărului lor. Salariile profesorilor vor trebui mereu majorate, statul trebuind să-și protejeze corpul didactic (salariile la instituțiile "private" fiind de două sau chiar de trei ori mai mari). Studenții universităților ecologice par mai bine îmbrăcați, mai "siguri pe ei", mai puțin politizați (ei nu fac grevă), mai interesați să învețe, de un nivel școlar mai scăzut (admiterea se face pe bază de test sau de interviu).

Descentralizarea și învățământul minorităților naționale

Centralizarea statului român, întărită sub regimul comunist, n-a împiedicat menținerea anumitor specificități locale ale spațiului universitar, împărțit pe provincii istorice. Dacă poziția universității și a altor instituții de învățământ superior din București a rămas dominantă în raport cu celelalte centre universitare (mai ales Cluj și Iași), este posibil ca pentru anumite discipline sau tipuri de pregătire poziția "provinciei" să fie mai ridicată ori conținutul învățământului să fie diferit. Pentru a nu da decât exemplul științelor sociale din anii 1970, specializarea în sociologie a existat doar la București, pregătirea în psihologie "specială" (pentru handicapați) la Cluj, iar o formație mixtă (sociologie și psihologie), mai puțin specializată, la Iași. Pentru anumite discipline tehnice a existat un dezvoltat învățământ specializat în centrele din apropierea centrelor industriale.

Problema descentralizării în România trebuie studiată în același timp cu cea a autonomiei minorităților naționale și religioase, care constituie unul din principalii indicatori ai democratizării țării, în momentul de față într-un impas dramatic: învățământul secundar și universitar, în maghiară mai ales, proiectele de a întemeia școli și universități autonome, posibilitățile de a studia în străinătate sunt chestiuni ce necesită a fi examinate laolaltă. Începând cu anul școlar 1990-1991 asistăm la apariția de numeroase universități sau facultăți provinciale, însă fără șanse reale

de a supraviețui prea multă vreme. Din contra, proiectul reînființării universității maghiare din Cluj era (în 1991) nerezolvat, precum și cel al limbii de predare (maghiară sau română) la Institutul de medicină și la Institutul de artă dramatică din Târgu-Mureș.

Problema este similară cu cea a învățământului în românește din fosta Moldovă sovietică (vezi, până la declararea independenței, numărul mare de bursieri din această regiune care și-au făcut, sau își fac încă, studiile în România).

Capital politic și capital cultural

O altă temă de examinat privește tendințele unei polarizări a câmpului puterii, sesizabilă între altele prin concentrarea capitalului politic, pe de o parte, și a capitalului școlar sau cultural pe de alta, în condițiile unei autonomii imposibile pentru spațiul cultural din cauza tiraniei politice. În perioadele de relativă "liberalizare", autonomia câmpului cultural este mai evidentă (vezi numeroasele contacte ce s-au stabilit cu străinătatea, numărul traducerilor, bursele de studii etc), inclusiv la nivelul instituțiilor ce pregăteau cadrele conducătoare (cf. *infra*, formarea cadrelor de partid și a administrației de stat). Un indicator important este transformarea titlurilor științifice și literare înalte, a căror "devalorizare" relativă a fost de asemenea unul din efectele luptei pentru păstrarea monopolului politic asupra atribuirii acestora: raritatea titlurilor de sorginte stalinistă (bunăoară "artiștii poporului") a fost urmată de o inflație de titulaturi și de suprimarea avantajelor (salariale) pentru "doctori" și "inventatori", iar în final prin întărirea controlului din partea partidului asupra dosarelor de candidatură la titlurile științifice și artistice (ar fi de reconstituit piesele necesare pentru o candidatură). Exista adeseori o mare discrepanță între recunoașterea în mediul intelectual sau profesional și recunoașterea prin titlul omologat de stat. Din efectele controlului politic, înăsprit prin anii 1980, trebuie remarcată îmbătrânirea corpului didactic universitar, blocajul aproape complet al unor instituții precum Academia sau Uniunea scriitorilor.

Academia de partid

Constituirea unui capital politic sub regimul comunist din România trebuie luată în discuție în strânsă legătură cu problemele acumulării inițiale de capital cultural din toate "țările estice", acumulare supusă constrângerii structurale a formelor de dominație străină (vezi opoziția "est/vest", "lumea sovietică/lumea occidentală"; cf. și statutului instituțiilor internaționale de învățământ din aceste țări). Istoria formării cadrelor conducătoare în România începând cu constituirea statului unitar în sec.XIX ar putea fi descrisă, în mod schematic, prin trei etape: trecerea

obligatorie prin universitățile apusene (înaintea celui de-al doilea război mondial), apoi cea prin universitățile sovietice (în anii 1950), în sfârșit dominația instituțiilor naționale de pregătire, din care cea mai cunoscută este Academia de Partid "Ștefan Gheorghiu".

Așezată într-un cartier rezidențial din București, într-un corp de clădiri ce au servit cândva drept cazarmă, Academia de Partid era supranumită cândva "complexul de la Leu" (datorită apropierii de un leu monumental simbolizând bravura ostașilor români în timpul războiului de independență) și, în derădere, "Ștefan Burghiu", din cauza originii proletare a majorității studenților ce o frecventau ("stagieri"). Aceeași instituție regrupa școala superioară de partid, un institut sau centru (mai întâi "CEPECA", apoi "Institutul B") de perfecționare a cadrelor administrației de stat, școlile centrale ale UTC-ului și sindicatelor, precum și școala județeană de partid (pentru pregătirea cadrelor politice medii). Doar primele două au alcătuit "Academia" și au fost reunite spre 1980, ca unul din semnele centralizării politice sporite. Doi din vechii profesori care au răspuns anchetei întreprinse de A.Neculau asupra învățământului din această "Academie" descriu schimbarea rectorului (Leonte Răutu, ideologul partidului din epoca stalinistă, înlocuit cu Dumitru Popescu, unul din autorii cultului lui Ceaușescu) ca o "politizare" accentuată și o degradare a învățământului.

Accentuarea izolării politice la începutul anilor 1980 a luat, printre altele, forma epurărilor printre profesorii acestei Academii (din cauza relațiilor, inclusiv familiale, cu străinătatea, ceea ce a antrenat eliminarea mai ales a evreilor și a celor cu studii făcute la Moscova), fapt ce a provocat apoi o mișcare de dizidență în interiorul vechii elite comuniste, precum și o reorganizare a învățământului în această Academie. Principalele sale caracteristici au fost următoarele: a) o reafirmare a specificității sale distincte în raport cu învățământul profesional de "stat" propriu-zis ("a forma ofițeri pentru marea armată a partidului"); b) regruparea tipurilor de pregătire în două secții, "economie-politică" și "politică-economică", ale căror diplome erau echivalate cu cele acordate de învățământul de stat (în universități) în științe economice, pentru primul caz, în filosofie pentru al doilea (diplome nerecunoscute astăzi, titularii trebuind să treacă examene de echivalare la facultățile de stat); c) au fost eliminate unele discipline din programe (bunăoară psihologia, pedagogia, informatica...), altora li s-a redus numărul de ore (sociologia) – în profitul unor discipline noi (Istoria culturii și civilizației, Limba și literatura română...) și al orelor suplimentare pentru limbile străine și disciplinele de bază, "Teoria și practica vieții de partid" ("tehnologia meseriei", cum o numea ironic un fost profesor).

Corpul didactic era alcătuit din titulari și suplinitori – profesorii fiind recrutați și având aceleași grade didactice ca și omologii lor din învățământul de stat (criteriul excluderii politice era, fără îndoială, mult mai puternic) – și din "experți", cu salarii mult mai ridicate decât ale celorlalți și care ocupaseră anterior înalte funcții în aparatul de partid și de stat. Salariile lor erau superioare comparativ cu ale profesorilor universitari, însă vacanțele nu depășeau o lună pe an. Corpul didactic al Academiei a constituit elita intelectuală a fostului partid comunist, din care au fost recrutați cea mai mare parte a consilierilor președintelui Iliescu (cf. Vasile N. Tomuș, "Oamenii președintelui" în *Expres*, 1, 46, decembrie 1990, p.7). După închiderea acestei Academii, unii din profesori s-au îndreptat spre cercetare, învățământul de stat sau privat.

Recrutarea elevilor școlii se făcea pe baza propunerilor comitetelor județene de partid, ceea ce nu excludea existența unei puternice concurențe (în funcție de facultate și de perioada luată în considerație) la examenul de admitere. În interiorul acestui public, estimat de un fost profesor la 11000 cursanți pe an (toate formele de învățământ), ar trebui să facem distincție între elevii înscriși la "cursuri de zi" și cei la cursuri "serale" sau "fără frecvență", precum și între cei ce au urmat cursurile "post-universitare" și cei înscriși la "facultăți". În general, activiștii din posturile cele mai înalte urmau la "fără frecvență", unde nivelul general era mai scăzut (promovarea se făcea pe cu totul alte criterii decât al rezultatelor școlare). Se relatează cazuri de furt (copiatul la examene), precum și redactarea tezelor de către alte persoane ("uneori, un întreg institut de cercetări lucra la redactarea unei singure teze" – după expresia unui fost profesor). Raporturile dintre profesori și studenți erau adesea inversate, profesorul căutând să beneficieze eventual de protecția studentului său ocazional, înalt funcționar de partid sau de stat.

Datorită originii modeste, studenții aveau "dificultăți de înțelegere" și în consecință conținutul învățământului, în cea mai mare parte a disciplinelor, era considerat ca având un "nivel de alfabetizare"; 2/3 din procesul de învățământ era alcătuit din "cursuri de bază" iar 1/3 din "politica partidului" (cu obligația de a cita ultimile discursuri ale șefului suprem). Cursul de sociologie dispunea doar de jumătate din timpul acordat acestei materii la facultatea de filosofie din București. Facultatea de jurnalistică a fost printre cele mai bine cotate de profesorii Academiei datorită "atmosferei civilizate" ce o domina, a "cunoștințelor universale" ce se cereau și a celor care o frecventau, de regulă intelectuali cunoscuți (obligați de-ai urma cursurile întrucât lucrau în redacțiile unor reviste sau ziare) și care astăzi nu au decât vorbe grele de spus despre această instituție (cf. relatărilor unui fost profesor).

Cursanții făceau stagii (considerate deseori ca "pierdere de timp", cu excepția posibilității de a stabili relații influente) de o zi pe săptămână la București și de o lună pe an în provincie (la comitetele de partid sau instituțiile de stat).

Un fost profesor indică ofițerii (din armată sau ai ministerului de interne) printre cei mai buni studenți.

Existau de asemenea un număr considerabil de studenți străini ce urmau cursurile acestei Academii, mai ales cadre din lumea a treia.

Biblioteca de științe sociale era apreciată ca una din cele mai dotate din țară, datorită existenței unui important fond de carte străină (ce posedă și un așa-zis "fond secret", care nu era accesibil tuturor profesorilor), traduceri de "uz intern" (bibliografia recomandată studenților era obligatoriu în limba română) și un important serviciu de documentare. S.Chelcea (fost profesor de sociologie) semnaleză și publicarea unui curs de sociologie (multiplicat), ceea ce catedra de sociologie a facultății de filosofie din București nu a reușit să facă. Printre altele, sociologii Academiei nu au participat la infamele volume de "Omagiu" lui Ceaușescu așa cum au făcut-o anumiți colegi de-ai lor de la universitate.

"Academia" dispunea de un centru de microinformatică, dotat cu puternice calculatoare (oferite, în parte, de UNESCO), ce asigură prin contracte externe "autofinanțarea" întregii instituții.

Viața "Academiei" era marcată prin "teroare" – după aceeași mărturie -, apropierea înaltei tutele a partidului făcându-și simțită presiunea ("ni se arăta mereu pisica"!). În critica adusă cursurilor de către conducere se cerea totdeauna studii de caz, ceea ce profesorii evitau prin restrângerea la "teorie". Alegerea subiectelor pentru teze era limitată în funcție de importanța atribuită disciplinei (de exemplu, 8 pentru sociologie, 40 pentru "Teoria și practica vieții de partid").

Privilegiile au fost mult diminuate în ultimii ani iar **cursanții** se ocupau la sfârșitul săptămânii cu aprovizionarea cu produse rare ce le trimiteau familiilor rămase în provincie.

Fostul "CEPECA" (centrul de perfecționare al cadrelor de stat), integrat în Academia de Partid prin anii 1970, a devenit actualmente "Institutul Român de Management", cu două departamente ("informatică" și "consulting și management"), dispunând de centrele județene și teritoriale.

Diviziunea muncii de dominare

După spusele unui profesor de la facultatea de studii economice din Iași, doar acum devine posibilă impunerea "adevăraților tehnocrați": anterior, puterea de decizie revenea cadrelor politice (vezi definiția cadrelor) reputeate a nu dispune de competențele tehnice necesare pentru luarea deciziei corecte, între altele datorită cunoștințelor precare dobândite la Academia de Partid. Economiiștii denunță astăzi monopolul puterii în economie exercitat, pe de o parte, de economiiștii de Partid, pe de alta de ingineri, care dețineau 90% din posturile de directori de întreprindere.

La cadrele politice, opoziția "cadru superior"(tehnocrat)/"cadru mediu" (tehnician) corespunde opoziției "studii superioare"/"studii medii". Pe scurt, istoria învățământului în România după cel de-al doilea război mondial poate fi descrisă ca o descreștere inițială a numărului anilor de studii ("reducere" după model sovietic), pentru a se permite expansiunea pregătirii școlare de bază (campanii de alfabetizare, trecerea la școlarizarea obligatorie de la 4 la 7 ani), precum și acordarea unei atenții speciale formării de cadre medii și tehnicieni (prin trecerea la școlarizarea obligatorie de 10 ani și la specializarea impusă în ultimii doi ani de liceu), ceea ce a antrenat dispariția vechilor licee de "cultură generală", diversificarea tipurilor de bacalaureat (înainte nu existau decât secțiile "umaniste" și "realiste"). Toate liceele au devenit astfel "tehnice", inclusiv cele care ofereau o pregătire "umanistă" (specializate în istorie și literatură), ceea ce era perceput în general (mai ales de "umaniști") ca o degradare a învățământului secundar. Această reformă a fost precedată de constituirea "claselor speciale", îndeosebi de matematică-fizică, care asigurau șanse mai bune de admitere la facultate. "Liceele de elită" s-au transformat apoi în licee de matematică-fizică, eliminându-se mai ales clasele "umaniste" și elevii mai slabi la materiile științifice (integrați în clasele de "mecanică"). Introducerea cu această ocazie a unui examen suplimentar (după cel de admitere la liceu, la 14 ani), împărțirea ultimilor 4 ani în două "trepte" – din care doar prima era obligatorie (împreună cu "școala generală de zece ani") a determinat creșterea concurenței și a discriminării școlare și sociale.

Fără a fi, în principiu, eliminatorie (fiecare posesor al diplomei de bacalaureat putându-se înscrie la admitere pentru orice facultate), pregătirea specializată în licee limita posibilitățile de schimbare a traiectoriei școlare și accentua excluderea elevilor lipsiți de un bun capital școlar și cultural. Segregațiile de ordin teritorial impuse, împiedicau tinerii să părăsească mediile rurale sau regiunile cele mai sărace (vezi statutul liceelor agricole).

Pentru ansamblul corpului de "tehnicieni", trebuie notat că pătura dominantă era constituită din cei care se formaseră în instituțiile de învățământ superior, precum "subinginerii" (bacalaureat + 3 ani, spre deosebire de + 5 pentru ingineri), "conductorii arhitecți" (+ 3 față de + 5). Este nevoie să vedem dacă aceste tipuri de pregătire "medie" există totdeauna pentru anumite categorii de profesori (pentru "școlile generale") sau cadre medicale. La un nivel inferior, aflăm pregătirea prin liceele specializate (pentru economiști, vreo 40 asemenea școli). O diferență transparentă la nivelul înregistrării informațiilor: pentru cadrele superioare și medii (ingineri și subingineri, bunăoară), datele sunt înregistrate la nivelul Ministerului învățământului; pentru celelalte (tehnicieni, maiștri etc), la nivelul ministerelor specializate și al "centralelor" (organisme intermediare între ministere și întreprinderi).

Definirea și reprezentările cadrelor conducătoare

În România, ca și în alte "democrații populare", impunerea noului regim politic după război s-a făcut, printre altele, prin declasarea masivă și violentă a fostelor clase și pături dominante. Ar trebui efectuate acum, prin temeinice cercetări istorice, studii asupra victimelor epurațiilor succesive, asupra categoriilor de prizonieri etc. În lipsa unor informații globale, se pot elabora câteva studii de caz pe baza biografiilor exemplare. Mă gândesc mai ales la biografiile unor intelectuali și scriitori, parțial cunoscuți (prezentați în cărți, interviuri etc), precum și la o întregă literatură românească ce a reprodus și construit imaginea "foștilor" (între caricatura și apologia aproape deloc disimulată). Câteva elemente de care trebuie să ținem seama într-o analiză etnografică:

Condamnarea categorică prin critica literară a "realismului socialist" din anii 1960, precum și a reprezentării romanului ca instrument al luptei de clasă, a determinat trecerea de la prezentarea critică și adesea caricaturală a "foștilor" la o imagine "recuperatoare" de-o nostalgie cu greu ascunsă. Ar trebui să comparăm și să analizăm sociologia spontană ce se degajă din această producție românească (G.Călinescu, Petru Dumitriu, Alexandru George, Gabriela Adameșteanu pentru romanul declinului aristocrației și burgheziei române; Marin Preda, Aug. Buzura, Ion Lăncrănjan și Dinu Săraru pentru romanul "dechiaburizării" sau al "colectivizării"; Paul Goma și romanul "gulagului" românesc etc). Aceste opere aveau un rol de critică socială (și totodată de critică politică), însă contribuiau în același timp la producerea și reproducerea fantasmelor (datorită gradului ridicat de eufemizare). Tematizările problematicei sociale și transformările reprezentărilor anumitor categorii (vezi și reprezentarea românească a **activistului** sau **securistului**, personaje "negative" în opera autorilor cei mai apreciați, precum și relativa dispariție a clasei muncitoare) indică sociologia literaturii ca instrument

de analiză privilegiat pentru transformările modului de dominație. Traectoria scriitorilor trebuie și ea luată în considerație pentru a înțelege funcționarea unui câmp de lupte în vederea dobândirii puterii simbolice, precum și internaționalizarea lui (exilul cultural, reputația în străinătate, ideea unui "exil interior" ...).

- * Sunt doar câteva observații preliminare ce vor putea fi aprofundate prin cercetări ulterioare. În redactarea acestui text am ținut seama de observațiile Smarandei Mezei, sociolog la Institutul de sociologie din București; am utilizat totodată documentația pusă la dispoziție de Adrian Neculau, profesor de psihologie socială la Universitatea din Iași, referitoare la Facultatea de Științe economice din această localitate, la recente universități private ("ecologice") și la fosta Academie "Ștefan Gheorghiu" din București. Aceste note de lucru au fost scrise în primăvara lui 1991. Între timp, ele au fost dezvoltate în studiul "Cadres et intellectuels. Notes sur le système d' enseignement et la structure du champ du pouvoir en Roumanie", în Monique de Saint Martin et Mihai D. Gheorghiu (éd.), *Les institutions de formation des cadres dirigeants. Etude comparée*, Paris, Maison des Sciences de l' Homme, 1992, p.178-190.